

YASHIL IQTISODIYOT ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Sauxanov Janibek Kazievich

Qoraqalpoq davlat universiteti iqtisodiyot kafedrası i.f.d., pfofessor

e-mail: jsaukhanov@mail.ru

Aytimbetova Zuxra Maxambetaliyevna

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti tatqiqatchisi

e-mail: utepbergenovasamatdin@gmail.com

Telefon: +99 833 759 85 85

Annotatsiya. *Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari, afzalliklari, qiyinchiliklar va to'siqlari va yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridan biri bu qayta tiklanadigan energiya manbalarini rag'batlantirish va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun energiya samaradorligini oshirish muhim ekanligi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Yashil iqtisodiyot, Iqlim, ekologik, atrof-muhit, xavf, tanqislik, iqtisodiy tizim, energiya, texnologiya.*

Аннотация. *Основные принципы, преимущества, проблемы и препятствия зеленой экономики и один из основных принципов зеленой экономики заключаются в том, что повышение энергоэффективности важно для стимулирования возобновляемых источников энергии и сокращения выбросов парниковых газов и борьбы с изменением климата.*

Ключевые слова: *Зеленая экономика, климат, экология, окружающая среда, риск, дефицит, экономическая система, энергия, технологии.*

Annotation. *One of the basic principles, advantages, challenges and obstacles of the green economy and one of the basic principles of the green economy is that it is important to stimulate renewable energy sources and increase energy efficiency to reduce greenhouse gas emissions and fight climate change.*

Keywords: *Green economy, climate, environmental, environment, risk, scarcity, economic system, energy, technology.*

Kirish. *Iqlim o'zgarishi, ifloslanish va resurslarning kamayishi kabi tobora ortib borayotgan ekologik muammolarga duch kelayotgan dunyoda yashil iqtisodiyot kontseptsiyasi katta qiziqish uyg'otdi. Yashil iqtisodiyot - bu inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni yaxshilash, shu bilan birga ekologik xavf va ekologik tanqislikni sezilarli darajada kamaytirishga qaratilgan iqtisodiyotdir. Ushbu maqola yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy tamoyillari, afzalliklari va muammolarini o'rganadi.*

Ushbu harakatning muhim jihatlaridan biri atrof-muhitga ta'sirni minimallashtirish va barqaror o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan yashil iqtisodiyotga o'tishdir. Yashil iqtisodiyot inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni yaxshilash, shu bilan birga ekologik xavf va ekologik tanqislikni sezilarli darajada kamaytirishga qaratilgan iqtisodiy tizim sifatida belgilanadi. Ushbu model ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarning o'zaro bog'liqligini tan oladi va ularning barchasi bir-biriga bog'liq va shu tarzda boshqarilishi kerakligini tushunadi.

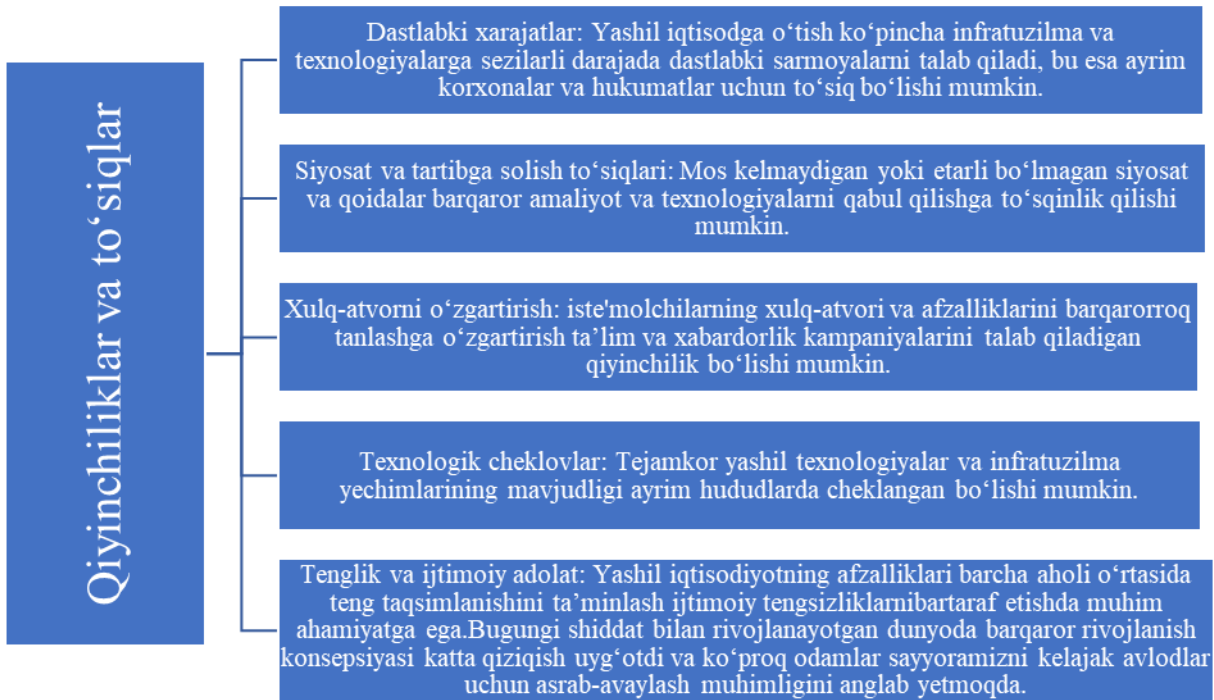
Natijalar va munozara. Yashil iqtisodiyotning asosiy ustunlaridan biri quyosh, shamol va gidroenergetika kabi qayta tiklanadigan energiya manbalarini ilgari surishdir. Toza energiya texnologiyalariga sarmoya kiritib, mamlakatlar qazib olinadigan yoqilg'iga bo'lgan ishonchni kamaytirishi, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishi va iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatishi mumkin. Bu nafaqat atrof-muhitga foyda keltiradi, balki yangi ish o'rinlarini yaratadi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tishdan tashqari, yashil iqtisodiyot barqaror qishloq xo'jaligi va resurslarni boshqarish muhimligini ta'kidlaydi [1]. Organik dehqonchilik amaliyotini amalga oshirish, chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlashni rag'batlantirish orqali jamoalar uglerod izlarini minimallashtirishi va kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslarni saqlab qolishlari mumkin. Bu nafaqat atrof-muhitga foyda keltiradi, balki oziq-ovqat xavfsizligini oshiradi, aholi salomatligini yaxshilaydi va jamiyatning barqarorligini oshiradi.

Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari				
Barqaror resurslardan foydalanish: Yashil iqtisodiyot uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun resurslardan samarali foydalanish, chiqindilar va ifloslanishni minimallashtirishga yordam beradi.	Qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish: quyosh, shamol va gidroelektr energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalarini qamrab olish issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun juda muhimdir.	Iqtisodiyotning aylanma amaliyotlari: Materiallarni qayta ishlash, qayta ishlatish va qayta ishlatishni rag'batlantirish chiqindilarni minimallashtirish va resurslar samaradorligini oshirishga yordam beradi.	Barqaror qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tizimlari: organik dehqonchilik amaliyotlarini qo'llab-quvvatlash, oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va mahalliy oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni rag'batlantirish yanada barqaror oziqovqat tizimiga yordam beradi.	Yashil infratuzilmani rivojlantirish: jamoat transporti, yashil binolar va velosiped yo'llari kabi ekologik toza infratuzilmaga sarmoya kiritish uglerod chiqindilarini kamaytirishga va shahar barqarorligini oshirishga yordam beradi.

1-rasm. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari

O'zbekistonda «yashil» iqtisodiyot uchun qaysi sohalar muhim, degan savolga so'rovda qatnashganlarning 18,4 foizi chiqindilarni qayta ishlash, deb javob bergan. Respondentlarning 16,9 foizi «yashil» qurilish, 8,2 foizi ekologik turizmni eng muhim sohalar sifatida qayd etgan. Respondentlarning 17,3 foizi qayta tiklanadigan energiya manbalari, 15,4 foizi chiqindilarni qayta ishlash, 10,7 foizi shahar maydonini rejalashtirish bo'yicha mutaxassislariga va energiya tejamkor uylarning arxitektorlariga

talab bugungi kunda nisbatan yuqori ekanligini e'tirof etgan [2]. Qaysi «yashil» mahsulotlarga talab yuqori, degan savolga respondentlarning 16,2 foizi tabiiy oziq-ovqat mahsulotlari, 15,0 foizi «yashil» texnologiyalar, 13,7 foizi ishlab chiqarishda atrof-muhitga kamroq ta'sir ko'rsatadigan mahsulotlar, 10,8 foizi to'qimachilik mahsulotlari, 10,3 foizi tabiiy materialdan tayyorlangan mahsulotlarga, deya javob bergan.

2-rasm. ekologik xavf va ekologik tanqislikni sezilarli darajada kamaytirishga qaratilgan iqtisodiy tizim

Yashil iqtisodiyot ekologik toza infratuzilma, jumladan yashil binolar, jamoat transporti tizimlari va barqaror shahar rejalashtirishni rivojlantirishni rag'batlantiradi. Ushbu tashabbuslarga sarmoya kiritish orqali hukumatlar energiya sarfini kamaytirishi, ifloslanish darajasini pasaytirishi va fuqarolarning hayot sifatini yaxshilashi mumkin. Yashil infratuzilma loyihalari ham shahar va qishloqlarda ish o'rinlari yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish imkonini beradi. Umuman olganda, yashil iqtisodiyotni qabul qilish uzoq muddatli barqarorlik va farovonlikka erishish uchun zarurdir. Atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy o'sishni birinchi o'ringa qo'yish orqali mamlakatlar rivojlanishga odamlarga ham, sayyoramizga ham foyda keltiradigan yaxlit yondashuvni rivojlantirishi mumkin [3]. Hamkorlik, innovatsiyalar va o'zgarishlarga sodiqlik orqali biz kelajak avlodlar uchun yanada mustahkam va barqaror kelajak yaratishimiz mumkin. So'nggi yillarda jahon hamjamiyati ekologik muammolarni hal etish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirish zaruriyati tobora ortib borayotganining guvohi bo'lmoqda. Iqlim o'zgarishi, resurslarning kamayishi va ifloslanishning kuchayib borayotgan bosimiga javob sifatida yashil iqtisodiyot kontsepsiyasi yanada barqaror va barqaror kelajak sari o'zgartiruvchi yo'l sifatida paydobo'ldi.

Yashil iqtisodiyot ekologik barqarorlik, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy farovonlik o'zaro bog'liq va bir-birini mustahkamlovchi maqsadlar ekanligini tan olgan holda, iqtisodiy o'sishga yondashuvimizdagi tub o'zgarishlarni ifodalaydi. Yashil iqtisod o'z mohiyatiga ko'ra, iqtisodiy qarorlar qabul qilishning barcha jabhalariga ekologik masalalarni integratsiyalash orqali barqaror rivojlanishni rag'batlantirishga intiladi. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridan biri past uglerodli va resurslarni tejaydigan sanoatga o'tishdir. Bu issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va atrof-muhitga ta'sirni minimallashtirish uchun toza texnologiyalar, qayta tiklanadigan energiya manbalari va energiya tejaydigan amaliyotlarga sarmoya kiritishni o'z ichiga oladi. Barqaror ishlab chiqarish va iste'mol modellarini rag'batlantirish orqali mamlakatlar nafaqat iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatibgina qolmay, balki innovatsiyalarni rag'batlantirishi, yangi ish o'rinlarini yaratishi va jahon bozorida raqobatbardoshlikni oshirishi mumkin.

Yashil iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismi bu tabiiy resurslarni saqlash va barqaror boshqarishdir. Bunga bioxilma-xillikni muhofaza qilish, ekotizimlarni tiklash va yerdan barqaror foydalanish amaliyotini targ'ib qilish kiradi. Tabiiy kapital va ekotizim xizmatlarini saqlab qolish orqali jamiyatlar uzoq muddatli ekologik barqarorlikni, oziq-ovqat xavfsizligini va ekologik zarbalarga chidamliligini ta'minlashi mumkin. Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish jamiyatning barcha a'zolari manfaatdor bo'lishi kerakligini tan olib, ijtimoiy inklyuzivlik va tenglikka katta e'tibor beradi [4]. Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy infratuzilmaga sarmoya kiritish orqali mamlakatlar ijtimoiy farovonlikni oshirishi, qashshoqlikni kamaytirishi va ijtimoiy hamjihatlikni rag'batlantirishi mumkin. Bundan tashqari, yashil ish o'rinlari, kasbiy ta'lim va tadbirkorlik imkoniyatlarini rag'batlantirish yashil iqtisodiyotga o'tishning ijtimoiy inklyuziv va adolatli bo'lishini ta'minlashi mumkin.

Yashil iqtisodiyotga samarali o'tish uchun hukumatlar, biznes va fuqarolik jamiyati barqaror rivojlanishga ko'maklashuvchi siyosat va strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun birgalikda ishlashi kerak. Buning uchun kuchli siyosiy iroda, tarmoqlararo hamkorlik va mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlik zarur. Texnologik innovatsiyalar, moliyaviy rag'batlantirish va jamoatchilikni xabardor qilish kompaniyalari kuchidan foydalanish orqali biz yanada yashil, barqaror iqtisodiyot sari o'tishni tezlashtirishimiz mumkin. Yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridan biri bu qayta tiklanadigan energiya manbalarini rag'batlantirish va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun energiya samaradorligini oshirish choralaridir. Quyosh, shamol va gidroenergetika kabi toza energiya texnologiyalariga sarmoya kiritib, mamlakatlar qazib olinadigan yoqilg'idan voz kechib, yanada barqaror energiya kelajagiga o'tishlari mumkin. Bu nafaqat iqlimo'zgarishi xavfini kamaytirishga yordam beradi,

balki yangi ish o‘rinlarini yaratadi va toza energiya sohasida innovatsiyalarni rivojlantiradi. Qayta tiklanadigan energetikani rag‘batlantirishdan tashqari, yashil iqtisodiyot resurslarini barqaror boshqarish va chiqindilarni kamaytirish muhimligini ta’kidlaydi [5]. Bu resurslar samaradorligini rag‘batlantiradigan, qayta ishlash va qayta foydalanishni rag‘batlantiradigan va zararli chiqindilar hosil bo‘lishini kamaytiradigan siyosatni amalga oshirishni o‘z ichiga oladi. Aylanma iqtisodiy yondashuvni qo‘llash orqali mamlakatlar o‘zlarining atrof-muhitga ta’sirini minimallashtirishi, tabiiy resurslarni tejashlari va ekotizimlarning kuchlanishini kamaytirishlari mumkin.

Yashil iqtisodiyotning yana bir muhim jihati bioxilma-xillik va ekotizimlarni saqlashdir. Sog‘lom ekotizimlar inson farovonligi va iqtisodiy rivojlanish uchun muhim bo‘lgan toza havo va suv, changlatish va iqlimni tartibga solish kabi muhim xizmatlarni taqdim etadi. O‘rmonlar, botqoq erlar va marjon riflari kabi biologik xilma-xillikka boy hududlarni himoya qilish va tiklash orqali mamlakatlar o‘zlarining tabiiy kapitalini himoya qilishlari va kelajak avlodlar uchun ekotizim xizmatlarini taqdim etishlarini ta’minlashlari mumkin. Bundan tashqari, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish jamiyatning barcha qatlamlariga foyda keltirishi kerakligini tan olgan holda ijtimoiy tenglik va inklyuzivlikka katta e’tibor beradi. Ta’lim, sog‘liqni saqlash va ijtimoiy ta’minot dasturlariga sarmoya kiritish orqali mamlakatlar iqtisodiy o‘shishning foydalari adolatli taqsimlanishini va hech kim ortda qolmasligini ta’minlashi mumkin. Bundan tashqari, yashil ish o‘rinlari, kasbiy ta’lim va tadbirkorlik imkoniyatlarini rag‘batlantirish yanada barqaror va inklyuziv iqtisodiyotni yaratishga yordam beradi.

Xulosa. Yashil iqtisodiyotga o‘tish nafaqat ekologik talab, balki hamma uchun yanada mustahkam, adolatli va farovon kelajakni qurish yo‘lidagi zarur qadamdir. Barqaror amaliyotlarni qo‘llash, yashil texnologiyalarga sarmoya kiritish va hukumatlar, biznes va hamjamiyat o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish orqali biz iqtisodiy o‘shish atrof-muhitni muhofaza qilish shuningdek yashil iqtisodiyot hamma uchun yanada barqaror va adolatli kelajak sari o‘zgaruvchan yo‘lni taklif etadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy inklyuzivlik va iqtisodiy barqarorlik tamoyillarini qabul qilish orqali mamlakatlar Yerning ekologik chegaralarida gullab-yashnashi mumkin bo‘lgan barqaror va farovon jamiyatlarni qurishlari mumkin. 21-asr muammolarini hal qilar ekanmiz [6], yashil iqtisodiyot hozirgi va kelajak avlodlar farovonligini birinchi o‘ringa qo‘yadigan barqaror rivojlanish uchun yo‘l xaritasini taqdim etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xolmuradovich X. B. et al. “Yashil iqtisodiyot” ni modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning o‘zaro mutanosibli masalalari //Pedagog. – 2022. – T. 5. – №. 7. – S. 81-85.
2. Сауханов Ж.К. Экологик танчлик шароитида чорвачиликда ишлаб чиқариш ва трансакция харажатлар. // ҚҚДУ Хабарномаси. -Нукус, 2019, №4. 41-46 б.

3. Erkinov D. Y., Kadirov U. R. Yashil iqtisodiyot va uning kelajakdagi istiqbollari //Scholar. – 2023. – T. 1. – №. 13. – C. 103-108.
4. Niyozova I. N., Nozimbek N. Yashil iqtisodiyot barqaror iqtisodiy rivojlanishning asosi //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. – 2024. – T. 3. – №. 34. – C. 509-515.
5. Boltaboyev S. Rivojlanishni barqarorlashuv jarayonini ta'minlashda “Yashil iqtisodiyot” ning o’rni //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 367-371.
6. 21-asr uchun qayta tiklanadigan energiya siyosati tarmog‘i. (2021). Qayta tiklanadigan energiya manbalarining 2021 yilgi Global holati hisoboti.